

Այժմ 'ի պաշտօնս սուտ հաւատոյ խոնարհիս .
Այլ զոսկին քո մատո՛ր որդեակ լըսել զիս ,
Ար խառաւնամ քեզ բարձ և փառս ցանկալիս .
Հիմենեան ջահք լուցեալ մընան կորովոյդ ,
Խմբս Վ՛ստպա եկ' ծոց նախկին հաւատոյդ :
— Բէշ լիցին փառք , ջահք Հիմենեան վաղանցուք .
Յերկինս՝ մընան ինձ , գեր քան զքոյդ փառք անդոյդ .
Զո՛ր աշխատիս չեմ՝ ես տըղայ ալիկար ,
Կրկինեմ ահա՛ զի թողցես զիս կամակար ,
Պաշտել զՎ՛ստաւած ըղխաջ երեւն վասն մեր .
Թէ՛ ոչ՝ չիր խոթ՝ ձօնել նըմա զիս նուէր :
Այլ զի ասեւ վասն Հաւատոյս թէ սուտ է ,
Վ՛ա՛հ . մինչ ըզտին փառաջք թողցես 'ի բացէ .
Եւ ձկախցես տալ ըզհամար ում զարդիս
Լուստան կարգաս և սուրբ կրճին նախատինս .
Նոյն ինքն անզէն ըզջար գործոցը ըզնըմար
Յտօնորոշն՝ տացէ տուժել չարաչար :
Այլ մինչ ունիս աստ ըզպատեն ժամանակ ,
Օ՛ր անդր 'ի քէն կորդեա՛լ զայդ կիրս դժկամակ ,
Եւ ապաւեն կոչեա՛լ զՅիսուս զարբայն հեզ ,
Եւ յաւկայն կեանք անմահից անդ և քեզ :
— Խըցէ՛ր զերբանն որ զիս որսալ երազէ .
Կանիր , թըռուտ , ըզգութ սըրտիս դու գոնէ ,
Թէ՛ ոչ՝ երկիր դ՛ողիւնքդ 'ի վայր՝ վաղվադէր
Ըմպել զարխնդ , և ըզդոս ցուք խր բուժէր :
Այլ խնայեա՛լ յերիտասարդ քո 'ի տիս ,
Եւ մի՛ զրրկիր յանոթ կենաց և յոտալիս :

ներքին պետք է որ մինակ թող տան այն ամեն կառու-
վածությունները, որոնք այսպիսի շարժումներէ
կառուցանողներն : Իսկ իտալական ընդհանրական
մեքէ պարագայի մէջ չկրնար մեկուսի մնալ. և այս
պատճառաւ խաղաղութեան հաստատուն մնալը ցան-
կալով հանդերձ՝ որուն հարկաւորութիւնը կըզգայ
նոյն ինքեան համար, կրնայ հանգարտութեամբ
սպասել ամեն տեսակ գէպքերու :

Առաջանումը իւրիւրիւն *Օրինակ լրագիրը՝
իւր թուոյն մէջ որ 'ի 7-19 Փետրուարի, հետեւեալ
կարեւոր յօդուածը կըհրատարակէ :

«Մտաւորական բարեկարգութեան մը վրայոյ :

«Պաշտօնական գրուածոյ մը մէջ՝ զոր Քարձրագոյն
Դուռը ճիշդիւրէն հաշիւով լրագրոյն յուղարկեց, այս
ստորերը կըկարգաւորէ :

«Իրագրութեան պաշտօնը թուրքաստանի մէջ
պէտք է որ, 'ի վեր քան զամենայն, ըլլայ լուսա-
ւորութիւնը տարածել ժողովրդոց մէջ, որոնք կը
ըլլալ կայսերական կառավարութեանը՝ ընդարձա-
կելու համար կարգի կանոնի և յատկապէս իմութեան
դադարները և իմացնել նոյնիսկ տէրութեանը,
հաւատարմութեամբ, ժողովրդոց իրական կարօտու-
թիւնները՝ անոնց հանդիսութիւնը և բարօրութիւնը
աւելցնելու նպատակաւ :

«Այս յայտարարութիւնը ուղարկութեան արժանի
է. և ընդարձակ նիւթ կըմտաւորարէ լրագրաց
ուստի մեր կողմանէ զանց պիտի չընեմք այս յայտա-
րարութիւնը :

«Պաշտօնական գրուածները շատ անգամ տէրու-
թեան կարօտութեանցը վրայոյ կըխօսին և գրեթէ
երբեք ժողովրդեան կարօտութեանցը վրայոյ : Ուստի
պէտք է որ ուրախանամք տեսնելով՝ որ ժողովրդեան
համար հոգ կըտանին և այս հոգը դրամները եւ
համար չէ : Ժողովրդի իւր ընչից մէկ մասը կու-
տայ առանց տրամադման համեմատ ըլլալ իւր քովը
եթէ իրմէ առնուած մասը համեմատ ըլլալ իւր քովը
թող տրուած մասին : Ուրեմն իւր կարօտութեանց
մէկն է տեսնել, որ այս համեմատութիւնը արդարաւ
պէս կարգաւորուի : Հետոյ այնորիկ կուգէ ապահով
ըլլալ իւր տուածին բարեւոյթը որոնք տեսնելով վերայ
կըփափաքին պաշտպանութիւն գտնել օրէնքներէն և
վստահ ըլլալ արդար գաղափարներ վերայ : Ժողով-
րդի ուրիշ բազմութիւն կարօտութիւններ ևս ունի
որոց թուումը պիտի լեցնէր լրագրոյն էջերը :

«Շատ չարիք կըվշտացնեն զկայսերութիւնը. բայց
չեմք տեսնել որ ապագա դարմաններ 'ի դործ դնե-
լու հոգ տարուի : Այս յայտարարութեանցը կըլինա-
բերին թէ աղային հաստատութեանց :

«Քանի որ թուրքաստանը բազմապատկեց իւր
յարաբերութիւնները Եւրոպայի հետ, օսմանեան
վեհապետները զգացին թէ աշխարհակալութեան

համար եղած հաստատութիւնները օղակար չեն
պաշտպանելու համար : Այս պատճառաւ է որ Սուլ-
թան Սէլիմէն սկսեալ բարեկարգութիւնները՝ շա-
րունակութեան իւր յաջորդներէն : Եւ մանաւանդ
Սէլիմի Երկրորդի պաշտպանութեանէ ետեւ աւելի
յայտնի եղաւ փոփոխութեանց հարկաւորութիւնը :

«Օգոստոսի 1867-ի Սէլիմ Սուլթանը (Թան-
դիմ) հրատարակութեամբ իւր զահակալութիւնը
երեւելի հանդիսացոյց ու փառաբերեց : Բայց այս մեծ
բարեկարգութեան արդիւնքը համապատասխանեցին
արդեօք ընդհանուր ակնկալութեանը : Ո՞վ կըհա-
մարձակի այս ըսել :

«Թանդիմի մեծերուն գլուխը և հարստութիւնը
աղաւթի վեհապետին բարեկարգութիւններէն և ապօր-
նաւոր տեսչանքէն : Բայց միթէ իրօք ապահովեց
ընդունուողը ընդգէմ եղծմանց հղորներուն :

«Կարձրաստիճան պաշտօնատարները ալ վախ
չունենալով սուրէն կամ կախաղանի չունենլի կրնան
անպատիւ պատուիրանադնաց գտնուիլ և հարստա-
նալ 'ի քննա տէրութեան, չին ժամանակները, ա-
նխարարութեամբ ստացեալ հարստութիւնները կայսե-
րական դանձը կըվերագառային յարքունիս դրաւ-
մամբ, և այս կերպիւ շատ անգամ տէրութեան դրա-
մական կացութիւնը կըբարձրէր : Բայց յորմէ հետե-
յարքունիս դրաման սովորութիւնը շնչուեցաւ,
թուրքաստանի դանձային կացութիւնը երթալով
վատթաւացաւ, 'ի պատճառս պակասութեան դատա-
քննական տեսչութեան մը, որ խոհեմութեամբ կար-
գադրէ հասարակաց եկամտից դործածութիւնը :

«Եւ իսկ 1826 տարին, ուրիշ զօրութիւն մի
կար որ հակակշռութիւն մի կընէր նախարարաց իշ-
խանութեանը : և այս էր Նիւիէրիներուն ընկերու-
թիւնը, որ կերպիւ մը գաղափարներէն էր իշխանութե-
անը որոնց յօդուած ժողովրդեան : Զորմէ հետեւ այս
գաղափարները անհետ եղաւ, ժողովրդը ան-
գէն մնաց կառավարաց յանցանաց առջև :

«Էլեմք զգլխի Նիւիէրիներուն ընկերութեան
շնչուեալ վերայ : Ընդհակառակն անոնց կործա-
նումը մեծ բարեկարգութիւն մը եղաւ : Բայց յիշեալ
քաղաքացի զօրաց ժամանակը մէկ բունութիւն միայն
կար : այն է Նիւիէրիներունը : սակայն այժմ ամե-
նէն փոքրիկ աղան, ամենէն անշնչան չորպաճին
կրնայ իւր գրացեայ բունաւորը ըլլալ :

«Թուրքաստանի օղակար անթիւ միջոցներուն
վրայոյ չեմք խօսիլ, վասնզի հարկեր անգամ զօր-
ցուր է : Եւրկիրը հարուստ է, ժողովրդները բայց
'ի մէկ փոքրիկ մասէն, հաւատարմին ու հնազանդ
և ուրիշ բան չեն խնդրել բայց միայն բարեւոյթ կա-
ռավարուիլ : Այսու ամենայնիւ ինչ կըտեսնեմք :
մեծ աղքատութիւն ժողովրդեան վերայ, մշտապէս
նուազութիւն դրամոց 'ի կայսերական դանձն, տե-
րութեան վարկը վտանգի մէջ ինկած, վստահութի-
ւն ուրեք և վհատութիւնը ամեն տեղ : Ի մալաքա-
ղաքն ծածուկ մաքառումներ ետական փառասիրութե-
ք և մեծ անհոգութիւն 'ի մասին դործադրութեան օ-
րինաց : Գաւառաց մէջ՝ տկար հարստահարեալ 'ի
հօրէն, ինքեանկամ դաւաճառներ շատ անգամ ար-
դարութեան տեղ գրուած և վերջապէս վաշխառու-
թիւնը և աւաղակութիւնը զարգացեալ :

«Բարեկարգութիւն մի ստիպողական է :

«Թուրքաստանի համար մէկէնիմէկ եւրոպական
կառավարութեանց բարեկարգութիւնները խնդրել
չէ միտքերին : վասնզի կայսերութեան ժողովրդը
ներքին տակաւին բաւականապէս լուսաւորեալ չեն
բարեկարգութիւն մի ունենալու համար : ուստի սահմա-
նադրութիւն մի հաստատուել վրայոյ խորհիւ յա-
ռաջ, պէտք է երկրին բնակչաց մէջ գաղափարաց
հաղորդակցութիւնը տարածել և հասարակաց միտքը
զարգացնել : Այսօրուան օրս Քիւրտ երեսփոխան մի
և Պօշտաք երեսփոխան մի ընդհանուր օղակ մը վը-
րայոյ վիճաբանելու որ ըլլան, պիտի չկրնան հա-
մաձայնիլ : Ուստի մտադրածին և անդորձարեւելի կա-
ռավարութեանց կերպերը մէկ կողմ թող տալով, այն-
պիսի բարեկարգութեանց վրայոյ խօսիմք, որոց հա-
մար երկրի մարդիկը հասունացեալ են և որոնք կը
պահանջուին յամենեցուն : Այս բարեկարգութիւն-
ներէն ամենէն հարկաւորը՝ Աղային խորհրդանոցի
մը հաստատութիւնն է, որուն անդամները պէտք է
որ ընտրութեամբ կարգուին և անոնց 'ի դործ դնելու
պատուէրը՝ երկրին մտաւորական յառաջդիմու-

թեանցը համեմատ ըլլայ : Այս խորհրդանոցը պէտք
է որ կայսերութեան բոլոր ժողովրդոց կատարեալ
ներկայացուցիչն ըլլայ, և պաշտօն ունենայ :

1. Տէրութեան գանձային կացութեան հաւատա-
րին յայտարարութիւնը հրատարակել առաւ, վասնզի
ժողովրդը ալ չուզէր տեսնել այնպիսի ելեմա-
կան հաշուեցուցակներ՝ որոնք թէպէտեւ աւելորդ
դրամ կընեկայայնեն, բայց կանոնաւորապէս փո-
խադրութիւններ կըհետեւին անոնց : Իրաւունք ունե-
նայ ամեն վարչութեանց արձանագրութիւնները քննե-
լու և անոնց տեսչները իւր առջև կանչելու : հար-
կաւոր եղած բացատրութիւնները տալու համար :
Այս յայտարարութեան վերջը պէտք է գրուիլ
յարմարադոյն միջոցները՝ որոնք կարող են ազատել
զտէրութիւնը իւր նեղութիւններէն : որոց պատ-
ճառը այժման պաշտօնէից ժողովը չէ :

2. Մտուկ և ամեն տարի նախընթաց տարւոյն
եկեմտից հաշիւները : որ պէտք է շինուած ըլլան
եկեմտից պաշտօնէին խնամքը ու իշխանութեան հաշ-
ուոց ատենանէ մը, որուն անդամաց կէսը խորհրդա-
նոցէն կարգեալ պիտի ըլլայ :

3. Վիճաբանել և քննել ամեն տարի մտաւոր
տարւոյն եկեմտից հաշիւը, զոր պիտի ներկայացնէ
իրեն՝ եկեմտից պաշտօնէան տարւոյն սկիզբէն ամիս
մը յառաջ, որպէսզի քուէից առաւելութեամբ իւր
կարծիքը յայտնէ իւրաքանչիւր յօդուածոյն վերայ :

4. Ամեն մէկ ծախուց հարկաւորութիւնը քննել,
որպէսզի հասարակաց եկամուտը խոհական կերպիւ
գործածուի :

5. Քննել և խորհիլ ամեն բարեկարգութեանց
վրայոյ որ պիտի առաջարկուին իրեն՝ տէրութե՝ իս-
խարաններէն կամ խորհրդանոցին երեք անգամեւ
բէն միաբանութեամբ :

«Աղային խորհրդանոցին նիստերը պէտք է որ
հրատարական ըլլան :

«Այս ամեն գրածնիս պարզ ծրագիր է առաջար-
կութեան մը, զոր կրնան կատարելագործել երբեք
հարկ կըլլայ տեսականէն գործնականին անցնել :

«Աղային խորհրդանոցի մը գաղափարը նոր բան
չէ : Եթէ մեր ընդունած տեղեկութիւնները ստաց-
են, քանի մը տարի կայ, արտաքին գործոց պաշ-
տօնեայ մասիւ թուով իմութեանը՝ խօսակցութիւն մի ունե-
նալով փարիզի օսմանեան դեսպան վէլի փաշային
հետ, յայտներէ անոր հարկաւորութիւնը խորհր-
դանոց մի հաստատուելու թուրքաստանի մէջ, որպէս
զի դանձային հաշիւները կանոնաւորէ : Վէլի փա-
շան Վաղդիոյ պաշտօնէին կարծիքը ծանուցեր է 'ի
Պօլիս, բայց իւր նամակը ապարդիւն մնացեր է :

«Աղային խորհրդանոցի մը հաստատութիւնը
շատ բարի տպաւորութիւն պիտի ընէ թէ թուրքաս-
տանի և թէ Եւրոպայի մէջ ու վստահութիւնը նո-
րէն երեւան պիտի ելլէ և տէրութեան վարկը պիտի
վերահաստատուի : Այս բարեկարգութիւնը մեծ
յաղթութիւն մի պիտի ըլլայ ընդգէմ ընդամենաց օս-
մանեան կայսերութեան :

ԱՅԳԱՅԻՆ

Հետեւեալ նամակը և յայտարարութիւնը անցեալ
շաբթու ընկալաւ Օւլթուքէն, և առ մեղ եղած
խնդրոյն համեմատ կըհրատարակեմք զանոնք Արա-
ւելոյ միջոցաւ 'ի տեղեկութիւն բոլոր ժողովրդոց :

Չէթուք, 4 Յունուար 1867 :

Արդոյ հրատարակիչ Արշալոյս Արարեսեան պատ-
ուական լրագրին :

Խնդիր է 'ի մէջ առ ձեր յարգութիւն ընդունել Չէթ-
ուքի սոյն ոյս մահաբերական յայտարարին 'ի կողմնէ
բոլոր եկեղեցականաց, զոր ընդհանուր ժողովն յանձնեց
քորոզ կարգաւ յիշեալ եկեղեցականաց, և խնդրեն
միջոցաւ լրագրոյդ հրատարակուի :

Իւր ողջ :

Այսպիսի և քննիչ Ուլթուքէն դատուին,
Միքայիլ վարդապետ Տիգրանեան :

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Հայագի հարց եւ եղբայր մերոց :

Մինչև հիմա Չէթուքէն քաղաքիս զոմաղան վորձու-
թիւններու հանդիպելուն պատճառն էր մասնաւոր ան-
ձններէն որեւիցէ խորհրդութեամբ կնիք առնել մահաբե-
ր չինել բազմաթիւ փնտնելու հանդիպեցաւ :

— Ի զուր, 'ի զուր, փորձեալ գու զիս կրկնակի,
Ոչ խախտեցան բանք քո պատիր զիմ հոգի :
Նա, սպանաւոր թէ շանթեցես, բոց, և հոգի,
Չիմսիրտ նօրօք յանձնութեան վտան հոգի :
— Բաւ մեղ ընդ վայր զոք հարկանել անդադար :
Ոչ մարդկայնոյ սիրտ է դորս, այլ գէթ քար :
Ելցէ ուրեմն լեզուն ժողովրդ յապարհ :
Ընդ սուր դահճին զիցէ պայքար, մի 'ի տես :
Սհաւ կոչէ վայր կառավարան զիմ վահան :
Որ և զուգին կալեալ ինքեան օգնական,
Քաղցր մրմունջս վեր առաքել լիպոյս,
Ի բազմութիւն վարդից իբրտ ըլլալ անոյլ :
— Ելցեալ յերկնից յիս, Քիւթութիւն դերակոյ
Յիւս, որ զերթ բու յաւերակի տըքնեցայ :
Որ զերթ ճընճուի ևս միայնակ 'ի տանիս,
Չանդիտութեան լացի ըլլեզս, նայեալ յիս,
Սհաւ և խոր սրբութիւն օրհնեն ըզբեղ Տէր :
Որ 'ի բաժակի ինձ 'ի քաղցրիկ տոս հրաւեր :
Արդ զօրաց 'ի սուր ժամուս Աննկուն,
Ընկալ զողիս, յատի կենաց անկայուն :

Լրեւոյց . . . Թրեւեալ հոգին 'ի փառս Աստուածեան :
Օն լույսով մի զանմահաց երգոյ ձայն :
Իզմիր, և Փետրուար 1867 :

Յակոբ տէր Յովնանեան Չիլիմիեան :

Ի ՏԳՍՐԱՆԻ ԱՐՇԱՆՈՒՍՈՅ Մ.ՐԱՐԱՏԵԱՆ